Tefekkür Geleneği Açısından Nasreddin Hoca Fıkraları

Vefa Taşdelen

Giriş

Sözlü gelenekte, okuyarak yazarak bulunduğu konuma gelen, olduğu kimseyi olan bir tipten, bir karakterden söz edemeyiz. Keloğlan'ın "keloğlanlığı", Hacivat'ın "hacivatlığı", Karagözün "karagözlüğü", Temel'in "temelliği", hatta Yunus'un "yunusluğu", Aşık Veysel'in "veyselliği" okuyarak yazarak edinilmiş sıfatlar değildir. Aynı şekilde Nasreddin Hoca'nın "hocalığı" da onun doğasında vardır. Yaşadığı koşullar, ondaki bu yeteneğin ortaya çıkmasını ve gelişmesini sağlamıştır. Dolayısıyla "hocalık", Nasreddin Hoca'nın belirli bir yaştan sonra edindiği bir sıfat, okuyarak öğrenerek elde ettiği bir meziyet değildir. Aksine ömrünün her döneminde "Hoca"dır o; çocukken olduğu kadar gençlik döneminde de, gençken olduğu kadar ihtiyarlığında da. Bu durumu, onun farklı dönemlerinde geçen fıkralardan anlayabiliriz. Sözgelimi, babasıyla değirmene gitmesi çocukluğunu, evlenmesi gençliğini, çocuğu ile şehre gitmesi olgunluk dönemini, rüyayı iyi görmek için gözlük kullanması yaşlılık dönemini anlatır. Farklı dönem, farklı ruh halleri ve yaşantılara karşın, her zaman Nasreddin Hoca'dır o. Hatta "Hoca" olan sadece kendisi değildir; onun varoluş çevresinde buluna kişiler de doğrudan ya da dolaylı olarak onun hocalığına destek verirler, hatta kendileri de bir miktar "Hoca"dırlar, "hocalık" özünden pay alırlar.

Fıkralar, mizah sanatının temel unsurlarıdır. Eğitici, düşündürücü özelliği her ne kadar ön planda olmasa da, aslında her fıkrada fark ettirmeden terbiye eden, hissettirmeden ders veren, ama belirgin bir şekilde olgunlaştıran düşünsel bir öz de vardır. Kişi fıkraya gülerken, aslında yapılmaması gereken bir işe, söylenmemesi gereken bir söze, düşülmemesi gereken bir duruma güler. Fıkra düşüncenin sert, buyurgan, ya da düz bir ifade ile değil, kırıcı olmaktan uzak, incelikli bir tutumla verilmesini sağlar. Burada nükte ile düşünce bağdaşmış haldedir. Hangisinin daha önce geldiğini, fıkranın hangisine daha çok hizmet ettiğini kestirmek güçtür. Dolayısıyla, fıkralar düşünceyi, "ders"i, doğrudan değil dolaylı şekilde, açık bir tarzda değil belirli "misal"ler üzerinden verirler. Düşünce, nüktenin içinde örtük halde bulunur, her zaman yeniden ve açıkça ifade edilmeye ihtiyaç duyar. Onu kendi açısından görmek, kendi koşulları içinde anlamak dinleyiciye kalmıştır. Kişi aslında gülerken bir "düşünce"ye, bir "ders"e, bir "hisse"ye (hem de kendi hissesine) güldüğünün farkındadır. Gülme başladığında ders de başlamıştır. Bu nedenle onun gülmesi, tam bir gülme değildir aslında, bir "anlama", bir "düşünme" biçimidir de. Bu durum, düşünceyi kendisi anladığı, kendi diliyle ifade ettiği, kendi dersini kendisisi çıkardığı için daha birincil bir deneyimdir kişi için; doğrudan onun kendisine aittir. Bu özellikler, fıkraların, diğer pek çok boyutunun yanında "tefekkür geleneği" açısından da incelenebilir olduğunu gösterir.

1. Sözlü Gelenek ve Tefekkür

Hilmi Ziya Ülken, *Türk Tefekkür Tarihi* adlı kitabında, filozofu felsefe sistemi üreten kişi, felsefeyi de "sistematik tefekkür cereyan"ı olarak niteler. Ona göre, düşünce tarihimizde Batılı filozoflarla karşılaştırılabilecek, özgün ve derinlikli filozoflarımız yoktur. Buna karşılık felsefe dışındaki birçok alanda özgün ve değerli fikir hareketleriyle karşılaşırız: Sistematik bir felsefe geleneğimiz yoktur, ancak köklü bir tefekkür geleneğimiz vardır.[1] Ülken, söz konusu kitapta, tefekkürü, uygarlıkların bilinci, özü ve ruhu olarak tanımlar. Çeşitli tefekkür biçimleri vardır ona göre. "Kolektif tefekkür" ve "şahsi tefekkür" bunlardan ikisidir. Şahsi tefekkürün içinde, felsefe ve edebiyat gibi her zaman kendisini üreten kişinin adı ile anılan ve onun kişiliğine sıkıca bağlı olan düşünce ve sanat ürünleri yer alır. Kolektif tefekkürün içinde ise atasözleri, mitolojiler, masallar, efsaneler, destanlar, türküler, fıkralar vardır. Bu, sözlü gelenek unsurları içinde biriken ortak deneyim, hikmet ve tefekkür olarak ortaya çıkar. Buna göre, "Hikmet, bütün bir milletin ırkî seciyesi tarafından meydana getirilmiş olan, fakat üzerinde hiçbir şahsın ayrıca hissesi olmayan amelî bir felsefedir."[2] Tefekkür geleneği, felsefeyi üreten saf düşünme ediminden (*theoria*) çok gündelik hayatı üreten pratik (*praxis*) alanına aittir. Ülken'in deyişi ile "amelî bir felsefe" olması, gündelik hayatın değerleriyle ve ahlaksal tutumla olan yakın bağını gösterir.

Hikmetin ortaya çıktığı kolektif tefekkür, "sözlü gelenek"te (atasözleri, fıkralar, türküler, efsaneler, halk hikâyeleri, masallar) ifade bulur. İlk bakışta bir eğlence, gülmece, hoş vakit geçirme aracı gibi görünen bu sözlü gelenek unsurları, yakından bakıldığında, toplumun zihinsel potansiyelinin şekillenmesinde, "aklın düşünme ortamı"nın (*zihniyet*)[3] oluşumunda, gündelik yapıp etmeleri yönlendiren bilincin eğitiminde doğrudan işleve sahiptirler. Gündelik bilgiyi, pratik hayattan edindiğimiz deneyimlerle oluştururuz. Ama bu deneyimin oluşumunda, başkalarının deneyimlerinden de yararlanırız. Sohbet ortamları, bu deneyimlerin bol bol aktarıldığı ve paylaşıldığı ortamlardır. Bu paylaşım anlarında sadece deneyimler, yaşantılar anlatılmaz; bu yaşantılar yeri, zamanı ve bağlamına göre sözlü gelenek öğeleriyle (fıkralar, maniler, atasözleri, deyimler, masallar, türküler, kıssalar) süslenirler de. Sıradan bir konuşmanın içinde bile sözlü gelenek öğeleri, fıkralar, atasözleri ve deyimler yer alır. Bu açıdan bakıldığında, kolektif tefekkür geleneğimizin oluşumunda fıkraların önemli bir yeri vardır. Sözlü gelenek, kolektif tefekkür geleneğidir.

Nasreddin Hoca fıkralarının, kolektif bilincin oluşumunda önemli bir yerinin olduğu, hemen her ortamda kendilerini hatırlatmalarından anlaşılabilir. Onlar gündelik yaşantı ve iletişim ortamında sürekli hatırlanırlar, hatırlatılırlar. Bu nedenle, kitabi bilgilerden ayrılarak, hayatın canlı ortamı içinde kendilerine bir yer bulurlar; yaşayan kişilerle yaşamaya devam ederler. Kim giderse gitsin, onlar hep hayatın yaşayan kısmında, canlı dokusunda kalırlar. Kolektif bilinç, içinde yaşanan, iletişim kurulan, anlaşılan ya da anlaşılmayan bir ortamdır. Hilmi Ziya'nın "amelî felsefe" olarak nitelediği hikmet geleneği, kolektif bilinç tarafından oluşturulmakla kalmaz, bu bilinçte yaşar, bu bilinci yaşatır da. Giderek hayat karşısında varoluşsal bir tutum ve bir dünya görüşü haline gelmeye başlar.

Nasreddin Hoca fıkralarının, hangi açılardan hikmet ve tefekkür geleneği ile ilgisi kurulabilir? Soruyu şu şekilde cevaplayabiliriz: (a) Fıkraların eğitici özelliği vardır. Ama sadece bilmek için bilmeyi, amacı kendi içinde olan bir bilme edimini öne çıkarmaz onlar; aksine bilmenin kişiye kazandırabileceği olgunluğu ve yararı gözetirler hep. Bunun sonucu

[1] Hilmi Ziya Ülken, *Türk Tefekkürü Tar*ihi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 9.
[2] Hilmi Ziya Ülken, *a.g.e.,* s. 46.
[3] Necati Öner, "Felsefi Tutum" isimli makalesinde, zihniyeti, aklın düşünme ortamı olarak tanımlar: "Zihniyet, zihnin akıl yürütürken içinde bulunduğu ortamdır. Bu ortam akıl yürütmede kullanılan kavramlara anlam kazandırır." (Necati Öner, "Felsefi Tutum", ed. S. Büyükdüvenci, V. Taşdelen, *Felsefe, Eğitim, Sanat*, Hece Yayınları, Ankara, 2006, s. 199).

olarak, (b) zamanın sorunlarından hareket ederler, bu sorunlara sıkıca bağlılık gösterirler. Kendi zamanına olan bağlılığı, fıkralara (c) *teorik* değil *pratik* bir karakter kazandırır. *Praxis*, gündelik hayatın sorunlarına yönelik bir tutumdur. Bu nedenle tefekkür, gündelik hayatın sorunlarına, (d) sağduyulu bir bakıştır; çözüm getirici bir yaklaşımdır. Yine de pratik nitelik, onların düşünsel boyutu zayıf bir ifade oldukları anlamına gelmez. Aksine fıkralar (d) insan, hayat ve dünya hakkında bir fikirdir. (e) Kişiyi, kısacık hayat yolunda kendisini bulması gerektiği konusunda uyarır onlar; (f) etik bir bakış açısı verirler. Bu açı, toplum ve öteki duygusunu geliştirir. Bunun bir ifadesi olarak (g) insani değerleri kişisel çıkarların önünde tutarlar. Bir kişinin değil, toplumun genelinin iyiliğini ve yararını gözetirler. Yani fıkralarda (g) bir düzen fikri vardır. Düzensizlik, asayişsizlik, başıboşluk hiçbir şekilde öne çıkmaz. Tefekküre ilişkin ortaya konulan bu niteliklerden hepsi, Nasreddin Hoca fıkralarında mevcuttur.

2. Fıkralardaki Tefekkür

Görüleceği üzere, tefekkür, belirli problemler üzerinde sistematik olma amacı gütmeyen bir düşünme biçimidir. Bu tarz onu felsefeden ayırır. Zira felsefenin motivasyon kaynağı merak, ilgi, bunun sonucu olarak da bilmek için bilmeyi istemektir. Felsefe, bilmeyi, anlamayı, kavramayı öne çıkaran sistematik bir bilme ve anlama edimidir. Amacı kendi içindedir. Onu harekete geçiren temel duygu, hakikate duyulan sevgidir. Üzerinde durduğu konular, "nedir" sorusunda karşılığını bulan bütüncül, özsel, genel, sistematik ve eleştirel cevaplardır. Bu nedenle felsefe herhangi bir kişinin mutluluğunu değil, genel anlamda mutluluğu sorar. Filanca kişin adaletsizliğini değil, adaleti adalet yapan özü sorar.[4]

Fıkraların en önemli özelliklerinden biri eğitici olmalarıdır. Bu özellik o kadar ileri boyuttadır ki, onların her dönemde ve herkes tarafından anlatılmasını, güldürü özelliğinden çok eğitici olma özelliğine bağlayabiliriz. Bir "atasözü" haline gelen Nasreddin Hoca fıkraları da vardır ve bu durum fıkraların eğitici niteliğini pekiştirir. Ne var ki, bu eğitim biçiminde eğitilen kişi eğitildiğinin farkında bile değildir çoğu kez. Zihninde yer eden fıkralar, zaman içinde bir tutum, bir dünya görüşü olarak davranışına yansır. Fıkralardaki eğitici özellik yalnız pratik düzeyli bir bakış açısı sunmaz, istenildiğinde kuramsal boyutlu yorumlar da yapılabilir onlar üzerine. İşte bunlardan biri: Hoca, hanımına, komşuları Çarıkçı Mehmet Ağanın adının ne olduğunu, ne iş yaptığını ve nerede oturduğunu sorar. Hanımı şaşırır. Sorduğu her şeyin cevabı sorunun içinde vardır çünkü: Komşuları olduğuna göre Mehmet Ağanın nerede oturduğu, çarıkçı olduğuna göre ne iş yaptığı, "Çarıkçı Mehmet" denildiğine göre adının ne olduğu sorunun içinde vardır zaten. Soru kendi içindeki bilgiyi sormaktadır. "Bilen bilmeyene söylesin" öz ifadesiyle biten fıkrada da benzer bir "epistemolojik sorun" söz konusudur. Bazı sorular vardır ki, aslında hiçbir şeyi sormazlar, bazı sözler vardır ki aslında hiçbir şeyi söylemezler. Hoca, hanımına sorduğu ironik soru ile bir şey sormanın ve bir şey söylemenin anlamına işaret eder. Böylece sorunun ve kavramın, bilgiye giden yoldaki önemine işaret eder. Buna göre, soru ve kavram kendi tanımı içinde olan, kendine içkin halde bulunan bir bilgiyi sormamalıdır, eğer bir şey sormak ve yeni bir bilgi edinmek istiyorsa, kendinde olmayanı sormalıdır. Bu fıkra, bize, Kant'ın analitik ve sentetik önerme kavramını hatırlatmaktadır. Söz konusu fıkralar, istenildiğinde bu felsefi kavramlar açısından da yorumlanabilirler.

Tefekkür ediminin özelliklerden biri de, kendi koşullarına olan bağlılığıdır. Bu nedenle içinde yaşanılan zaman ve ortamın sorunlarına eğilir daha çok. Zihinsel, yaratıcı, alternatif sunan, çözüm getiren, esnek bir faaliyettir. Bu dedenle her zaman *theoria* boyutunda değil, *praxis* boyutunda ortaya çıkar; bu nedenle felsefe olma iddiası taşımaz. Ama yine de bu onun

[4] Bkz. Platon, *Theaitetos*, çev. Macit Gökberk, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1990, s. 86-89.

felsefi bir nitelik taşımayacağı anlamına gelmez. Dolayısıyla tefekkür pratik sorunlardan, gündelik yaşamın öne çıkan tartışmalarından hareket eder. Değerlere bağlı, sağduyuyu öne çıkaran zihinsel bir faaliyettir. Felsefeden ayrılan yönü, bilmek için bilmeye, anlamak için alamaya eğilim duymaması, amacı kendi içinde olan bir etkinlik olmamasıdır. Tefekkürün sorunu her zaman kendi önündedir. O, bir şey için, bir şeyden ötürü bilmeyi ister. Bu nedenle gündelik hayatta, pratik dünyada bir karşılığı vardır.

Nasreddin Hoca fıkraları da kendi zamanının sorunlarına sıkıca bağlıdır; ama sadece Hoca'nın zamanının koşullarına değil, anlatıcının ve dinleyicinin zamanının koşullarına da bağlıdır. Fıkraların o an orada anlatılmasını gerektiren de bu canlı dokudur. Yaşanan an, fıkranın bağlamını oluşturur. Somut olaylar ve yaşantılar üzerine anlatıldığı, tam da o an, bir başka an değil, fıkranın somut bir varoluş durumuna karşılık geldiği düşünülebilir. Fıkralar bu haliyle "sırası gelince" atlatılan, ancak kendi bağlamını bulduğunda anlamına kavuşan ifadelerdir. Bu nedenle fıkraların anlamlı olabilmesi için, o anda varoluş dünyasında somut bir karşılığının olması gerekir. Bu varoluşsal bağ kurulamadığında, anlam da oluşmaz. O nedenle fıkralar, ancak somut varoluşsal durumlar karşısında bir içeriğe kavuşurlar. Nasreddin Hoca fıkraları bu somut durumu ve yaşantıyı var sayarlar. Bu nedenle olup bitmiş ya da uydurulmuş ifadeler olarak tekrarlanmayı değil, gündelik yaşantılarda ifade bulunmayı isterler. Dolayısıyla hangi zamandan gelirse gelsinler, onların zamanı hep bugündür, içinde yaşanan zamandır. Fıkraların o an ve orada anlatılmasına sebep olan da, yaşanılan zamanın koşullarıdır. Yoksulluktan eğitimsizliğe, yozlaşmadan siyasi istikrarsızlığa, rüşvetten adalet yoksunluğuna, gündelik hayatta yer alan sorunlar Nasreddin Hoca fıkralarında da yer alır. İnsanın karmaşık iç âlemi, yaşadığı çelişkiler, açmazlar, denebilirse "insan denilen meçhul" de fıkraların latif dünyasında karşılık bulur. Farklı duyuş, düşünüş ve davranış biçimleri, çok renkli insan doğası bağlamında fıkraların dünyasında görünüşe çıkar.

Çarelerin bitip kara günlerin çöreklendiği bir ortamda, bir tebessümle, nükteli bir tutumla olaylara yaklaşmak, sanki yeni bir umut ışığıdır. Fıkralar bir çözümdür bu anlamda, çözüm getirici özelliğe sahiptir. Hoca, pratik zekâsı ve ironik tutumuyla, çoğu kez hiç hissettirmeden çözümler getirir. Yalın ve basit bir düzeyde sunulan çözümler, daha karmaşık olaylara da uygulanabilme niteliği taşırlar. Nasreddin Hoca fıkraları çözüm sunan, bir görüşü, bir dünyası, bir zemini olan anlatımlardır. Her fıkranın bir bağlamı, bir dünyası, bir fikri vardır. Kişi fıkrayı hatırladığında, sorunuyla, çözümüyle kendisini o dünyaya yakın, hatta tam da o dünyanın içinde hisseder. Hoca'nın bilip de bilmezden, anlayıp da anlamazdan geldiği, "yanlış anladığı", ısrarla ve inatla "yanlış anladığı" fıkraları vardır. Yanlış anlamada haklıdır da; zira yanlış anlamaktan başka seçeneği yoktur. Problem çözmede, "yanlış anlama yöntemi" diye bir yöntem keşfeder adeta. Bu yöntem çözümsüzlük durumunda ortaya çıkan çözüm, her şeyin bittiği anda kendini gösteren ışık, kapıların kapandığı anda ortaya çıkan umut gibidir. Yanlış anlama ve beraberinde gelen tebessüm, kendi başına iyi bir şeydir. İşte bu bile "kontenjan" bir çözüm, çözümsüzlükten türeyen "kontenjan" bir umuttur. Bu nedenle insana "helvayı döve döve yedirirler", Hoca merdiveni komşusunun bahçesinde satar, bu nedenle kaybolan eşeğini ıslık çalarak arar, bu nedenle bodrumda kaybolan yüzüğü dışarıda bulmaya çalışır, bu nedenle dağın ardında bir umut vardır, bu nedenle acemi bülbül bu kadar öter. Yanlış anlama yöntemi dâhice bir çıkış yoludur. Zira akıldan gelecek çözüm tüketmiştir; mantık son adımını da atmıştır. İşte bu noktada farklı bir tarz devreye girer. Bu Nasreddin Hoca'nın "anlamama", yani aklı ve mantığı bir yana bırakma yöntemidir. "Doğru anlama"da çözüm kalmamıştır, akıl çözümü tüketmiştir. Böylece "yanlış anlama" karamsarlığa değil iyimserliğe, şiddete ve çatışmaya değil uzlaşıya, çaresizliğe değil çözüme götüren bir yöntem olarak ortaya çıkar.

Gerçekten de Hoca'nın çözüm üretmekte üstüne yoktur. Çocukluğunda, kapıdan ayrılma diye sıkıca tembih eden annesinin peşinden koşturur; sırtında yerinden söktüğü kapıyla birlikte. Böylece daha o zaman bile büyüdüğünde ne yaman bir "Hoca" olacağını

kanıtlamıştır. Onun için çözümsüz problem yoktur. Esnek ve yaratıcı zekâsı, ihtiyaca ve duruma göre çözümler üretmeyi sever. Eğer çözüm, ihtiyacı gidermiyorsa değeri yoktur. Gömülmek için eski bir mezar isterken sorgu melaikelerinin elinden nasıl kurtulacağının hesabını yapar. Açlık anında gerekli olan, itina ile hazırlanmış bir yatak değil, bir kısmını başının altına koyacağı, bir kısmını da üzerine yorgan diye örteceği bir "kül pidesi"dir örneğin. Arkadaşının yanında borcunu isteyerek kendisini mahcup etmek isteyen bakkal, yaptığı bütün ima ve işaretlerden anlamayınca, Hoca, "kuzum sana ne kadar borcum var" diye sorar. "Elli üç" cevabı karşısında, "tamam" der, "yarın gel yirmi sekizini al. Öbür gün de yirmisini al. Etti mi kırk sekiz. Şimdi sen beş akçe için mi beni rezil rüsva ediyorsun; yazıklar olsun!" der.

Yanlış anlama onun doğasında vardır. "Nasreddin, un çuvalını suya at!", diyen babasının sözünü ilk defa yerine getirirken de yanlış anlar. Ama "aksi" olan, "yanlış anlayan", yalnız Hoca değildir, Hoca'nın çevresindekiler, özellikle hanımı da aksidir. Çamaşır yıkarken suya düşünce Hoca onu ırmağın yukarılarında aramaya başlar. Bu davranışının sebebini hanımının "aksiliğine" bağlar. "Yanlış anlama", doğu eylemde bulunmanın, problem çözmenin bir yöntemidir onda. Aslına bakılırsa Hoca hayatı ve dünyayı çok iyi anlamış biridir. Yanlış anlama bu "iyi anlama"dan türer, ondan sonra gelir. Zira o an, yanlış anlamaktan başka seçeneği kalmamıştır. Hoşgörüsü, geniş yürekliliği, anlamazdan, bilmezden gelen tutumu, olaylara esprili, güler yüzlü yaklaşımı, bu bilgelikte temelini bulur. Kendi gücünü, esprinin, ironinin, mizahın gücünü de anlamıştır. Çözümsüzlük karşısında gösterdiği çözümler, kendi gücünün tükendiği yerde mizahı, insafı, sağduyuyu yardıma çağırmasının bir ifadesidir.

Tefekkür, aynı zamanda kişinin kendisine, kendi varlığına ilişkin bir algıyı, bir tasavvuru da ifade eder. Hoca, kendini ve insanlığı, hayatı ve dünyayı anlamış biridir. Kendi cevabını ve kendi yolunu bulmayı öne çıkaran fıkraları vardır. Kişi, kendi doğrusunu kendisi bulmalı, kendi cevabını kendisi vermeli, kendi yolunu kendisi yürümelidir. Ne yapacağı konusundaki kararı, bizzat kendisi almaz da başkasına bırakırsa, ne yaparsa yapsın kimseyi memnun edemez. Başkasını tatmin etmeyi, kendi eyleminin "ölçütü" haline getirirse, doğru eyleme ulaşamaz. O halde kendi doğrusunu bulacak, kendi ölçütünü oluşturacaktır; bir varlık, bir benlik, bir kişilik olarak ortaya çıkacak, dünyaya kendi penceresinden bakabilecektir. Fıkralarda kişinin kendi ölçütüne, kendi konumuna kavuşması önemsenir. Bu, başkalarının duygu, düşünce ve beğenisini yok saymak değil, kişiyi kendi ölçütü haline getirmektir de. Zira Hoca eşeğe kendisi binse de, çocuğunu bindirse de, eşeği boş yürütse de hiç kimseyi memnun edemeyecek, her bir durumda çevresinin kınayıcı bakışlarına maruz kalacaktır. Hocanın ulaştığı yargı şudur: Kendi eyleminin ölçütü ve ilkesi ol! Kişi, bizzat kendisinin vermesi gereken kararı vermeli, yapması gereken eylemi yapmalıdır. Başkalarının kararını beklerse, hiçbir zaman kendi doğrusuna kavuşamayacaktır. Bu durumda, "insan, hem de tek insan her şeyin ölçütüdür" diyen sofistleri hatırlamamak mümkün değildir.

Sonuç:

Velet Çelebi, *Letâ'if-i Hoca Nasreddin*'de, Nasreddin Hoca'nın, "mekteb-i tabî'atda yetişmiş bir feylosof-ı kâmil" olduğunu söyler.[5] Gerçekten de onun fıkralarında, "hikmet" ve "tefekkür" anlamında, yaşam deneyimlerinin yoğunlaştığı düşünsel bir derinlik vardır. Nasreddin Hoca, bir "feylosof-ı kâmil"dir ve bu özellik onun tabiatında içkin halde bulunur. Fıkralarda bir hikmet ve tefekkür bilinci vardır. Bu doku, ilk bakışta göze çarpmaz, görülüp algılanmayı, söylenip ifade edilmeyi, işlenip ortaya konulmayı bekler. Onu keşfetmek, kendi yorumu içinde dile getirmek anlatıcının ve dinleyicinin kapasitesine kalmıştır. Bu nedenle kişinin bakınca kendisini gördüğü aynalar gibidir onlar.

[5] Velet Çelebi, *Letâ'if-i Hoca Nasreddin*, hazırlayan: M. Arslan – B. Paçacıoğlu, Dilek Ofset, Sivas, 1996, s.46.

Fıkralarda bulunan, adeta onu anlatan ve dinleyen her bir birey tarafından yeniden keşfedilmeyi, yeniden ifade edilmeyi bekleyen düşünsel bir yapı vardır. Fıkralar pratik hayattan türer, yaşanır, ifade bulur. Fıkraların dünyası, gündelik yapıp etmelerin dünyasıdır. Tefekkürle olan öncelikli bağı, bu pratik boyut üzerinden gerçekleşir. Fıkralar kişiyi, huy, ahlak ve davranış biçimi açısından eğitir, onu karşılaşabileceği çeşitli durumlar karşısında hazırlıklı hale getirir. Kısaca söylersek, fıkraların dünyası insanın dünyasıdır. İnsan doğası orada değişik boyutları, farklı özellikleri ile ortaya çıkar. Somut yaşamsal durumlara eleştirel göndermeler yapar. "Gülmek" bu bağlamda eleştirmektir. Ama eleştirmek, yalnız eleştirmek değil, yol göstermek ve çözüm sunmaktır da. Somut bağlamıyla Nasreddin Hoca fıkraları, tefekkür ve hikmet geleneğinde en fazla hatırlanan sözlü gelenek öğelerindendir. Güldürürken düşündüren, düşündürürken eğiten, eğitirken çözüm sunan yapısıyla, yaşayan tefekkür geleneğimizin zengin birikimini yansıtırlar.

Nasreddin Hoca fıkralarının, tefekkür geleneğimiz açısından kısaca değerlendirilmeye çalışıldığı bu makaleyi,[6] fıkra derlemelerinde yer almayan, ama Nasreddin Hoca fıkralarının özüne uygun bir fıkra ile bitirmek anlamlı olabilir: Bir gün adamın biri Hoca'ya evinin darlığından yakınmış, çok sıkışık bir hayat yaşadıklarından söz etmiş. Hoca da "eve bir keçi al" demiş. Adam ilk önce akıl erdirememiş bu işe, ama Hoca'nın bir bildiği vardır, diye düşünmüş ve eve bir keçi bağlamış. İyice tıkış tıkış olmuş içerisi, adım atacak yer kalmamış. Birkaç gün sonra karşılaştıklarında, Hoca "Nasıl gidiyor" diye sormuş. Adam: "Sorma Hoca Efendi, iyice sıkıştık; keçi, işi iyice zorlaştırdı" demiş. Hoca, "o zaman keçiyi çıkar" demiş. Bir zaman sonra karşılaştıklarında Hoca yine sormuş. Adam bu sefer Hoca'nın ellerini öpmek için sıçramış. "Allah senden razı olsun senden, keçi gittikten sonra çok rahatladık, şimdi çok rahatız" demiş.[7]

[6] Nasreddin Hoca fıkralarındaki hikmet ve tefekkür boyutu için ayrıca şu çalışmalarımıza da bakılabilir: "Nasreddin Hoca Fıkralarında Anlatıcı Tipi", *Eski Yeni Şehir Kültürü Dergisi*, yıl: 2010, sayı: 16, s. 74-80. "Sözlü Geleneğin Öğesi Olarak Nasreddin Hoca Fıkraları", *Bilim ve Aklın Işığında Eğitim Dergisi*, Yıl 2008, Sayı: 104, s. 15-30. "Nasreddin Hoca Fıkralarının Eğitimsel İmaları", *Felsefe, Eğitim, Sanat: Saffet Bilhan Armağanı*'nda, (Haz. S. Büyükdüvenci - V. Taşdelen), Hece Yayınları, Ankara, 2006, ss. 299-310. "Felsefe Kültürü ve Sözlü Geleneğin İmkanı", *Bizim Külliye*, Yıl 2013, Sayı 55, ss. 18-27.

[7] Bu fıkra, havası, toplumsal dokusu, mantıksal yapısı ile Nasreddin Hoca fıkralarına çok benzemektedir. Onu kendisinden dinlediğin Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi öğretim üyelerinden eğitim tarihçisi değerli Hocam Prof.Dr. Yahya Akyüz'ü burada saygıyla anmak isterim.